

Játékaink III.

Lázár Ervin emlékének

Konyhánk ablaka nem a szomszéd házra, egy tűzfalra néz. Ha süt a nap, a tűzfal fölfénylik, árad róla a fény, ha felhő jön, elszürkül, és megnőnek rajta a homokszemcsék. Most pedig, ilyen is megtörténhet, miért ne, a tűzfal átváltozik egy óriási kivetítővé, a kivetítőn fekete-fehér kockák ugrálnak, a kockákra az van írva JESOLO, és peregni kezd egy film.

Az ablaknál álló Lény (Én) hamar rájön, mit jelent a szó – a család első külföldi nyaralásának színhelye, két gyerek, két szülő –, de mintha egy okos, tapasztalt rendező keverné a képeket, először a rosszabb emléküket hozza elő, utána a jókat. Egy olcsó panzió szobája, nem is szoba, inkább ketrec, ágai sodronyos vaságyak, száz éves matracokkal, asztal, szék nincs. A szoba épp az étterem fölött van, ételszaggal, és a hajnalban hazafelé tartó vendégek zajával, akik nemcsak kiabálnak, alkalmanként üres fémdobozokat is rugdálnak maguk előtt. De miért kellene nyaraláskor egész éjszaka aludni? Aki fáradt, aludjon kétszer, vagy háromszor, annál is inkább, mert a szoba itt nemcsak ágyat, árnyékot is ad, az árában benne van az árnyék.

A másik kép már éteribb, de súlyos, nem légies: tengerpart, déli hőség. Vajon, otthon vissza tudnak-e majd emlékezni a melegnek erre a sose tapasztalt érintésére? A negyven fokos, nehéz kéz minden pillanatban figyelmeztet, hogy a hőmérséklet három dimenzióban létezik, nem ám kettőben, egyben.

A film egy pillanatra megáll, a Néző (Én) megijed, mi történt, de nyomban pereg tovább. Az első fürdés a tengerben. Már majdnem sötét van, a langyos, sós víztől a felnőttek kiáltoznak, a gyerekek sikonganak, mert fenséges, semmihez sem hasonlítható öröm a tengerben fürdeni. Látni már alig látnak, majdnem semmit, csak érzik, hogy ezt a hatalmas vizet másféle erők mozgatják, más törvények szerint mozog, és hogy nem egyszerűen fürdenek, hanem a hátuk mögött hagyták a szárazföldet. Leszálltak a földről.

Hány éve volt? Huszonkettő, huszonhárom? Nagyobbik gyermekünk tizenhárom, a kisebbik hét éves? Te, Szeretett Társam éppen Habókos Mesék címmel terveztél néhány történetet (Zabola Attilának hívták volna a habókos hőst), én a csepeli papírgyárba jártam reggelenként, újságot írtam, és külföldi ösztöndíjról álmodoztam a papírgyár öt éves terve helyett.

A határon átjutva a busz megállt egy balkáni bisztró előtt. A hőségben többen ruhát cseréltek, – tülekedés a pultnál, sorban állás a vécé előtt, indulás, majd utána hosszú, kába alvás. Felébredve, először az jutott eszembe, hogy vasárnap van, majd amikor egészen fölébredtem, fölkiáltottam: átjöttünk a határon! Órák óta egy másik országban vagyunk!

A velem egyidősek, akik huszonvalahány éves korukban kaptak először útlevelet, életük végéig nem felejtik el első utazásaikat. A bőrünk emlékszik leginkább rá, a hidegrázós borzongásra, amikor a győr-hegyeshalmi vonatot végig-

járták a határőrök, ellenőrizték az útleveleket, mélyen az utasok szemébe néztek, majd amikor elértük a határt, újra végigrohantak, hátha tévedtek és mégis le kell szállítani valakit. Az első útja majdnem mindenkinek Bécsbe vezetett, nem a történelem és a Monarchia iránti tiszteletből, hanem, mert a „nyugati világból” ezt a nagyvárost lehetett a legkönnyebben elérni; átadni az ismerősöknek a tapasztalatot, mit vásároljanak, hol a legolcsóbb, mit hova dugjanak el, mire elég a hetven dollár. Párizs, Róma, München, esetleg a következő útlevelel, három év múlva jöhetett.

A film pereg, elhagyjuk Ljubljánát. Szép, szlovén táj, nagyívű dombok, bátor hegyi települések, a gabonaföldek, kukoricaföldek között bámulatosan megtervezett, szép nagy kukoricaszárítók. Nem tudjuk miért, de issza a szemünk a látványt. Mert megcsap bennünket a szabad világ? Lehet, hogy a lelkekben élő nagyobb szabadság a környezetet is átformálja? A csűrök tetején, a górékban, a felszántott földön, az út mellett álló férfi arcán is látni, hogy itt, Jugoszláviában, a hidegháború és a nagy olvadás után szabadabbak az emberek, mint nálunk? Nálunk, és keleti szomszédainknál? Akik nem saját elhatározásukból, hanem a nagyhatalmi játszmák bábjaiként, egy történelmi zsákutca utolsó fordulót járnak?

A gyerekek alszanak, én melléd ülök. Te, Legkedvesebb Társam, aki, ha akarsz, két napot is ébren tudsz tölteni egyfolytában, de ha nincs kedved, két órát sem, most vígan nézegetsz, a szemedben nevetés, és azt mondd, ha akarom, elmondod megint az első utazásodat.... Egy öreg Opelrel mentél, Gabitól, első feleségedtől kaptad, a sportolók, énekesek, balett táncosok szerepelhettek külföldön, már akkor is, sőt, kellett is szerepelniük, hogy a „szocialista világrend” kultúra-szeretetét, világra szóló sikereit hirdessék. Gabi a honoráriumából vett neked egy öreg Opelt, és te az első „nyugati” utadra ezzel az autóval mentél. Ernő barátoddal, ő ugyanis tudott franciául is, olaszul is. Te beszéltél lengyelül, de Svájcban mi hasznát veszi a lengyel nyelvtudásnak az ember?

Amikor átmentetek a határon, ti, fiatal magyar írók, újságírók, úgy ordítottatok, mint szarvasbögéskor a szarvasok. Szabadok vagyunk! Úúú! Szabadok vagyunk! Szabad ország! Ú-ú-ú-ú! Kiáltoztátok. Néztétek egymást, milyen a szabad ember? Ilyen? Valóban ilyen? És bömböltetek, bögtetek. Úúú! Úúú! Szabadság!

Átmentetek Ausztrián, a Szent Antal-hágón, benzint adtatok valakinek, mert kifogyott a kocsijából, hetven dollárból miért ne telne néhány liter ajándékbenzinre, és két nap múlva megérkeztetek Franciaországba. Párizs elővárosában mögétek szegődött egy rendőrmotoros, mint később mondta, nem megbüntetni akart benneteket, csak életében ilyen piszkos autót még nem látott. A Maréshall Foch-on, megrészegülve ordítottátok, hogy Fos, Fos, Fos, és a diákszállóban várt benneteket egyik évfolyamtársatok, ahogy megbeszéltétek.

Este a diákszálló lakói veletek énekeltek, ettetek, ittatok, vittétek a hátatokon a baguette-t, mint a kapanyelet, közben énekelteitek, hogy *Hajtsd ki rózsám az ökröket, legeltesd meg szegényeket*, majd, hogy *Marésál Fos, Marésál Fos*.

És most, Másországba Távozott Társam, milyen járművel közlekedsz? Lehet, hogy Ferrarival? Kétszázhatvan kilométerrel mész az égi autópályán? Vagy gya-

log mentek, egykori barátoddal, Karikással? Folytatjátok a gyaloglást? Azt a Másik Országot is bejárjátok? Nevetsz rajtam, tudom.

Hogy elfogadjam a halál utáni életet, hogy elhiggyem, *valamilyen* formában igenis folytatódik a létezés, jobb híján a világvallások között kutakodtam, de nem jutottam semmire.

Amint elmentél, abban a pillanatban világossá lett - amin hatvan évig hiába töprengtem -, nem lehet, hogy csupán anyaggá változzunk, semmi mássá. De ehhez kellett, hogy lássalak, percekkel azután, hogy kiment belőled az élet. A nyugodt, betakart testedet az ágyon, a majdnem derűs arcodat. Kellott hozzá, amit utolsó pillanatig, makacsul hajtogattál: a szeretet túléli a testünket. A szeretet, mint anyag fölötti fluidum összegyűlik (valahol) és megváltoztatja (valamikor) a világot. Hogy a szeretet, a jó szándék, a hasznos munka egy másik, a mostaninál magasabb rendű világot fog létrehozni.

A tűzfalon pereg a Jesolo-film. Egy olasz kávéház, a pincér utánad kiált, Dottore!, és átnyújtja a kávédat. Ezután egy napig én is Dottoré-nak hívtalak, de olyan finom kávéfőzést ma sem tudok.

Megérkezésünk után három napig nem mentünk sehova, ismerkedtünk Jesolóval, a tengerparttal. Felfedeztük a Luna parkot, ahol a fiúnk törzsvendég lett, vacsora után mindig itt dodzsemezett, lányunk a Pavan cipőket fedezte fel, mi pedig azt a csodának is beillő ténytet, hogy a grappa ugyanaz, mint a törkölypálinka. Jó ismerősünk lett az őszülő, néger férfi, aki egy táskarádió mellett beásta magát a homokba, fejére papírcsákót tett, elnyúlt a tűző napon és jazz zenét hallgatott. Időnként felült, ivott egy korty whyskit, ránk mosolygott. és újra átadta magát a zenének. Megnéztük a Lidót, a nyolc kilométeres szállodasort a tengerparton, a gyerekeinknek megtanítottuk, hogy Panzió Bepi és Via Verga, ha eltévednek, ennyit kell mondaniuk és megtaláljuk egymást.

Nagyon jól éreztük magunkat A nyugágyak, a napernyők mögött, a színes lufbalonok között, néha egy-egy római császár alakja is felrémlett, például Commodus Antoninuszé, aki kegyetlenebb volt Nérónál is, hírhedt besúgókat tartott, minden törvényt megcsúfolt, a bírósági ítéleteket önként megváltoztatva, és gladiátorként gyakran kiállt Róma népe elé a cirkuszban....És rögtön utána megjelent a mi otthoni „puha diktatúránk”, amiről jóval később tudtuk csak meg, tizenöt-húsz év múlva, hogy nem öl, de pusztítóbb mindegyiknél. Húsz, harminc év után olyanok leszünk, mint a takony, amit az évek óta utcán lakó hajléktalan fúj ki az orrából, az aszfaltra, vagy a porba. És mi, akiknek az volna a dolga, hogy rájövünk, hogy kellene eltakarítanunk, éveken át kóstolgatjuk ezt a szemetet, ízleljük, elemezzük, mi a rossz benne, mit kellene kicserélni, s mert – mást mond az egyik, mást a másik –, egymásnak esünk és a hatalmasok biztatása, titkos támogatása közben karmoljuk egymás képét, a karmainkat belevájjuk egymás képébe, zsebébe.

Autóbuszunk – a tűzfalon pergő film szerint – elérte az olasz határt. Előtünk egy olasz rendszámú autó, mellette a vezetője, szép, fiatal lány. Mindene csokoládébarna, csak a ruhája sárga, és a hajában sárga virág. A két vámtiszt feladata, hogy átvizsgálja az autót, de közben észbe kapnak: ez a sárga-barna lány (kankalin?) nemcsak utas, hanem szép, fiatal nő is. Sürögnek, forognak

körülötte, beülnek a kormányhoz, a csomagtartót, a motorházat kinyitják, becsukják - még sincs a nézelődésnek semmi „vamos” jellege -, csak nevetgélnek, beszélgetnek, és egymást nézik. Az egyik vámos elhesseget a lány arcáról egy nem létező bogarat, közben megfogja az állát, a másik, az ötlettől felbátorodva a lány karjára csap, nem nagyot, csak akkorát, hogyha ott volna egy szúnyog, ijedten elrepüljön. A vámtisztek csak hessegetnek és nevetnek, hessegetnek és nevetnek a szép, kankalin-lány körül.

De mindennek megvan az ideje, ajtó csapódik, motor indul, búcsúpillantás, intés, és a drága autó a lánnyal eltűnik.

Ilyen jókedvűek is lehetnének? Mi is? Valóban? Nem csak képzeljük?

Egy folyón megyünk át, Piave. Régi ismerősöm, az első világháborúban itt harcoltak egymás ellen a felmenőink, azért tudom, mert apám is köztük volt. Azt a feladatot kapták, keljenek át a meredek hegyen, ha kell, a sziklafalon is, és foglalják el az olaszok állását. Lehetetlennek tűnt, ráadásul, ha fölérnek, azonnal legéppuskázzák őket. De az egyik magyar altiszt váratlanul egy esővízelvezető csatornára bukkant, mint egy igazi alagút, olyan volt, átmentek rajta, és amikor az olaszok észrevették, hogy ott állnak előttük, feladták az állásaikat. Nagyezüst, kisezüst, ki tudja, hány érdemrendet osztottak ki közöttük. A Piave közelében sok moszkító volt, ezt is mesélte apám, akit megcsíptek, maláriás lett, komisz betegség volt, nemcsak a harcok, hanem ez is tizedelte a csapato-
kat.

Látom magam előtt huszonhat éves apámat, a nála fiatalabb, nála idősebb bajtársakat, egy részük túléli a háborút, más részük nem, aki túléli, az sem biztos, hogy kiheveri, és ordítani szeretnék a dühtől. Katonáink, és az olasz katonák könnyű szívvel ontják a vért. Lőnek és ölnek. Mert elhítetik velük, hogy a hazáért mindent szabad, ölni is, meghalni is.

Robogunk. Két oldalt pínna, pálma, élénk zöld fenyők, ismeretlen futónövény, és emeletes, mégis könnyű épületek. Ez volna a latin elegancia, a sokfélélt magába olvasztó nagyvonalúság? Amikor egy-két óra múlva autóbuszunk megérkezik az úti célhoz, vagyis egy túlközlő autókkal tarkított emberáradatba, egy tandem biciklire leszek figyelmes. Fiatalember vezeti, a hátsó vázon (csomagtartón? nyergen?) egy lány áll. Fáradt agyamban évekre rögzül a kép: egy fiú ül elől, hajtja a biciklit, háta mögött, a kavargó tömeg fölé emelkedve, kitárt karokkal egy lány. Nem billen meg, nem esik le, talán nem is fél.

És tenger, tenger. Fürdünk éjjel, nappal, reggel, délben, este. Reggel a kéksége miatt kell belemenni, délben, mert annyi fényt sugároz, amennyit még sose láttunk, talán a víz alól is fény jön, utána a pára-függöny miatt, délután a pedig, mert a homok sötétszínű lesz, a víz tintakék, és mi, fürdőző emberek, a lemenő naptól vörösek.

Anyu! A tengervízből nem tudod kivenni a sót, kérdezi a fiunk? Ilyen szép kavicsokat még sose láttam, mondja a lányunk, – most már biztos, hogy földrajztanár leszek.

Egyik nap észrevesszük, hogy boldogok vagyunk. Szüntelenül. Ilyen boldognak lenni? Már tudjuk, mi lesz este, ugyanaz, mint tegnap, de épp azért jó. Nem csinálunk semmit. De a vízparton órákig lehet üldögelni, nézni a hullámokat, amikor a víz a partra ér, átnedvesíti a homokot, kis gátat épít belőle,

majd megfordul, és lerombolja. A kavicsokból elvisz néhányat, vagy hozzátesz. A homok a naptól szikkadni kezd, de csak egy-két pillanatra, mert jön a következő hullám.

Összeismerkedünk az útitársakkal, a fiúk, a lányok legurítják egymást a piros gumimatracokról és vissza, a kicsik narancssárga és lila jeget vetetnek a szülőkkel, jóízű, azt mondják. Te pedig Legkedvesebb Társam, sportújság után jársz, s mert nem találsz ilyen című újságot, megveszel egy Corriera della Serat. Kell, hogy legyen benne sport. Van benne, kilenc oldal! A negyven oldalas napilapban kilenc oldal szól a sportról!

Ha elmúlik a dél, üveges lesz a homok, a levegő már nemcsak forró, hanem páras is. A parton lévőök szedelőzködnek, súlya van a napsugárnak, az erejével képes a földhöz szögezni, akit akar. A víz felett pára, lebegnek a nagy, négyzetes szállodaépületek. A parton, az udvarokban minden árnyék foglalt, lepedővel letakart emberek hanyatt fekvé horkolnak, talpak, széttárt karok, alvó felnőttek, tátott szájú kisgyerekek.

Kirándulásunk utolsó állomása Sirmione, és a Garda tó. Catullus, római költőnek is itt volt nyaralója, mondja valaki. Nem az idegenvezetőnk, ő aligha ismeri Catullust, egyik magas beosztású barátja szerezhette neki ezt a kényelmes, jól fizető állást. Esténként, semmi kétség, feljegyzéseket készít az utasokról, aki nagyon rokonszenves neki, arról nem, s ezért úgy gondolja, ő nem is besúgó, hiszen azt csinál, amit akar, neki nem parancsol senki.

A földnyelven végigvisz bennünket a busz, fiatal olajfaliget, vékony hosszú ágacskák, azután szőlő, citromliget, narancs, boróka, babér, pinea fenyők. A sétányon pálmák, ember nagyságú kaktuszok, sok-sok virág. Följebb gesztenye erdő, tölgyek.

Apa, milyen madarak vannak itt, kérdezi a fiunk.

Látod....dankasirály.....

De nem a vizen, az erdőben. Fürj van?

Van. Azt mondja, pitypalatty.

A tó milyen mély? – Ezt lányunk kérdezi. Nem tudom, válaszolja az apja. – Én tudom! Megmondjam? – Mondd. – Háromszáz méter.

Az a hegy ott?

Monte Baldo a neve, kétezerszáz méter.

Fekete felhők! Nézzétek!.....Fussunk.

Egy étterem, mire leülünk, kinn porzik az eső, egy perc múlva a jég. Igaz ez? Jég esik? Tényleg jég? Jég.

Akkor itt fogunk ebédelni.

A Lago di Gardánál ebédelünk? De jó!

Nem lesz túl drága?

Az ajtó előtt porzik az eső, az Alpok két hegye között pedig fényes az ég, a felhők fénylenek.

De jó! De jó! De jó itt!

De jó volna itt lakni!

Ha akarjátok, itt lakunk.

Igazán? Komolyan?! És mit csinálunk?

Beszélgetünk. Örülünk – A szülők felváltva: Veszünk nyaralót. Fürdünk. Mindennap lesz jégeső, napsütés. És pont olyan meleg, amilyen kell.

Nem járunk iskolába? Nem. Kecsketejet iszunk? Igen.

Papa, te is? Én is. Biztos? Biztos. De én tudom, hogy te inkább otthon szeretsz lenni. És az erdőben.

Igaz. De itt én is szeretek.

Anya, te is szeretsz itt lenni? Én is. Apa is, anya is. Zsiga, te is?

Én is.

Érdekes. Én is.

Én minden nap lemegyek kenyérért!

Én is! Signorina, azt fogja mondani a boltos, és nemsokára már tudunk annyit olaszul, hogy beszélgethessünk vele.

És mindig jókedvünk lesz? Igen. Miért? Csak.

Mert amit láttunk, el se tudtuk idéig képzelni. Én, legalábbis nem. Én se. Én se.

De jó! De jó! De jó! De jó!

Szeretett Társunk, Igazi és Legkedvesebb, elmentél. Igaz, nem a Garda tóhoz, messzebb. Nem vagy velünk.

Most november van. Tűzfalunk, ahogy közeledünk a télhez, mindig kevesebb fényt kap, délelőtt már csak egy vékony csík világít rajta, délre az is eltűnik. Igyekszem akkor idejönni, nézelődni, amikor még a nap idesüt.

Néha azt képezem, ilyenkor Te benn vagy a szobádban, az ágyon fekszel (felöltözve), abban a nehezen leírható testhelyzetben, ami se nem ülés, se nem fekvés, az összpontosítás és ábrándozás, az olvasás és írás közötti átmenet sajátos formája. Melletted újságok és könyvek, a História, a Magyar Nyelvőr, a Rejtvényűjság, a Sakkújság, a Természettudományos Búvár, az Újszövetség, a Gombáskönyv és még ki tudja, mi, de ezúttal egy földrajzi atlaszt is tartasz az öledben.

Hol jársz, kérdezem? Kolumbiában, mondod. – Várom, hogy magyarázatot adj, hogy kerültél oda, s te, természetesen érted az el nem hangzott kérdést – , a Magdolna folyót kerestem, mondod.

Talán nem kellene kérdezősködni, de mire észreveszem, már ki is csúszott a számon: szeretnél Kolumbiában élni? – A fejemen átfut egy-két válasz: szeretnék, de csak veled, nem szeretnék, mert..... – de mint annyiszor, egész más következik. Fölülsz, az atlaszt félretolod, és azt mondod:

Olyan országban szeretnék élni, ahol a lópokrócok repülni tudnak.

Szóhoz sem jutok, egy „miért” se jön ki a számon, nézem a szoba mennyezetét, az ablakot, hátha épp most jön be rajta egy szürke, kicsit rojtos lópokróc.

Te fölkelsz az ágyról, szemedben a felfedezés öröme és vidámság bujkál, azt mondod: azért, mert akkor nem azt mondanák, hogy durva, mint a lópokróc, hanem, hogy repül, mint a lópokróc.

Kolumbia. Lópokróc. Magdaléna folyó. Igen. Majdnem biztos, hogy Farkasréten, a szárnyas angyal és lantja felett, a családi kripták felett épp most repült át egy lópokróc. Mikor odaér hozzád, üdvözöl, a rojtjaival integet.

A tűzfalra most egy csücsöknyi fény vetül, néhány perc múlva elmegy ez is. A lépcsőházban egy lélek sincs, tudom, ha bemegyek, téged sem talállok a szobában, csak játék volt, ki tudja, hányadik játékunk, mégis várok valamire.

Hogy a házunkban lakó öt kisgyerek közül feltűnik valamelyik. Színes léggömbbel a kezében végigénekl a folyosót, hogy „Pál, Kata, Péter, Jóreggelt”, vagy kardjával feléd rohan, „állj, vagy lelőlek”de a gyerekek most nem jönnek.

Mire vársz? Megfogalmazni sem tudod. Arra vársz hogy túlradó szeretet töltsön el? Semmihez sem hasonlítható öröm? Szeretet, ami erő is? Eszedbe juttatja, amit elfelejtettél? Megérteti veled, amit nem tudtál megérteni? Megmagyarázza, hogy akiket „nemszeretemnek” hittél, igenis jó emberek? Irigylésre méltó tulajdonságokkal ruházza fel őket?

Igen, erre vársz. Hogy amit tegnap még elképzelhetetlennek tartottál, amihez nem éreztél elég erőt, ma könnyedén elvégzed. Megöleled a szembe jövőt, és a vele jövőt, biztatod őket, hogy vágjanak bele, nyugodtan kezdjenek hozzá, Sikerülni fog. És amikor sikerült, azt mondod nekik, most már játsszanak is, ne mindig dolgozzanak Játsszani kivételes öröm.

Nézelődsz, vársz. A tűzfal szürke, de biztató. Még nincs itt ez a... láthatatlan valami, de már úton van, hamarosan ideér. – Igen, estére ideér, mondod magadnak. De legkésőbb holnap.

Virágok Radnóti Miklós szülőbázának udvarán